Розділ 1

МІЖНАРОДНІ ВИМОГИ WONCA ДО ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ЗАГАЛЬНА ПРАКТИКА – СІМЕЙНА МЕДИЦИНА»

Всесвітня організація сімейних лікарів WONCA — це міжнародна асоціація сімейної медицини, місією якої є удосконалення освітньої, науково-дослідної та практичної діяльності на етапі первинної медичної допомоги, популяризація спеціальності «Загальна практика — сімейна медицина» (ЗПСМ) та захист інтересів сімейних лікарів на міжнародному рівні, сприяння професійному розвитку та обміну досвідом кадрів ЗПСМ, сприяння науковим дослідженням в умовах первинної медичної допомоги (ПМД), підтримка розвитку академічних організацій ЗПСМ; а також співпраця й взаємодія зі світовими організаціями, такими як Всесвітня організація охорони здоров'я [1].

Всесвітня організація сімейних лікарів WONCA є потужною організацією, яка напрацювала ряд важливих рекомендаційних документів, посібників, стандартів міжнародного рівня щодо визначення спеціальності ЗПСМ, кваліфікаційних характеристик лікаря ЗПСМ, стандартів та рекомендацій для до- та післядипломної підготовки лікарів ЗПСМ, рекомендацій з проведення наукових досліджень в умовах ПМД.

Європейська WONCA у 2023 р. представила оновлену кваліфікаційну характеристику лікаря-спеціаліста ЗПСМ [2], відповідно до якої лікарі ЗПСМ — це лікарі-спеціалісти, що пройшли навчання за програмою дисципліни, є особистими лікарями, головним чином відповідальними за надання комплексного та безперервного супроводу кожній людині, яка звертається за медичною допомогою, незалежно від віку, статі чи захворювання. Лікарі ЗПСМ піклуються про людей у контексті їхньої сім'ї, громади, культури та комплексного планетарного здоров'я, завжди поважаючи автономію своїх пацієнтів. Планетарне здоров'я визначається як здоров'я людей і природних систем, від яких залежить здоров'я людини, таких як вода, повітря та ґрунт, які також впливають на життя рослин, їжу та енергетичні системи. Лікарі ЗПСМ несуть професійну відповідальність перед своєю громадою та навколишнім природним середовищем. Під час обговорення планів лікування зі своїми пацієнтами вони повинні враховувати фізичні, психологічні, соціальні, культурні, екзистенціальні, екологічні та планетарні фактори, пов'язані зі здоров'ям, використовуючи знання та довіру, що ґрунтується на повторних контактах з пацієнтами. Лікарі ЗПСМ виконують свою професійну роль, сприяючи зміцненню здоров'я населення, запобігаючи захворюванням і забезпечуючи догляд, покращання стану здоров'я, лікування або полегшенння захворювання, а також сприяють розширенню обмежених можливостей пацієнтів і навчанню самоконтролю задля супутніх переваг поліпшення індивідуального та планетарного здоров'я. Лікар ЗПСМ здійснює свою професійну діяльність, піклуючись про екосистему, що складається з людей, тварин і природного середовища, усвідомлюючи свою унікальну позицію як зразка наслідування для своїх пацієнтів з погляду ведення здорового способу життя, що своїм прикладом та із залученням інших осіб відповідно до потреб охорони здоров'я і наявних ресурсів у громаді, яку обслуговує, допомагає пацієнтам отримати доступ до відповідних послуг, якщо це необхідно. Лікарі ЗПСМ повинні взяти на себе відповідальність за розвиток і підтримку своїх навичок, безперервний професійний розвиток, підтримку особистої рівноваги та цінностей як основи ефективного та безпечного догляду за пацієнтами, взяти на себе від-

повідальність, як і інші медичні працівники, за безперервний моніторинг, підтримку та покращання клінічних результатів медичної допомоги, якості послуг та безпеки пацієнтів, задоволення пацієнтів наданою допомогою.

Оновлену схему характеристик та компетентностей спеціальності «Загальна практика — сімейна медицина» WONCA Europe (2023) [2] подано у вигляді дерева, коренями якого є наукова доказова база первинної допомоги, оснащення / умови праці, професійність і етика лікаря; гілками — шість компетентностей (управління первинною медичною допомогою, цілісне/холістичне моделювання, комплексний підхід, навички вирішення специфічних проблем, орієнтація на громаду, людиноорієнтований догляд), яких передбачають дванадцять кваліфікаційних характеристик, що забезпечує вирішення основних клінічних завдань ПМД, постійну комунікацію з пацієнтами та управління практикою. У 2023 р. додано «ґрунтову основу» дерева (мал. 1.1) — планетарне здоров'я (екологічні складники), акцент на здоров'я людини та досягнення Цілей сталого розвитку ООН. Особисте здоров'я, планетарне здоров'я та безперервність догляду створюють ґрунтову основу, яка дає змогу застосувати новий інтегрований підхід до всіх шести основних компетентностей, дванадцяти характеристик і трьох основ функціонування ЗПСМ [2].

Вимоги до підготовки лікарів за спеціальністю «Загальна практика — сімейна медицина» наведені у низці розроблених документів [3—9]:

- Навчальна програма з загальної практики — сімейної медицини Європейської академії викладачів зі спеціальності «Загальна практика» (EURACT Educational Agenda of General Practice/Family Medicine);
- Європейські освітні вимоги до навчального плану з загальної практики — сімейної медицини для студентів вищих навчальних закладів (European Education Requirements for the Undergraduate General Practice/Family Medicine Curriculum);
- Європейські вимоги до навчання на курсах спеціалізації з загальної практики — сімейної медицини (European Training Requirements for GP/FM specialist training);
- Основні вимоги до безперервної освіти викладачів зі спеціальності «Загальна практика — сімейна медицина» в Європі (Framework for Continuing Educational Development of Trainers in General Practice/Family Medicine in Europe);
- Міжнародні стандарти післядипломної освіти з сімейної медицини Всесвітньої організації сімейних лікарів, посібник із розробки навчальної програми (WONCA Global Standards for Postgraduate Family Medicine Education. A guide for program development);

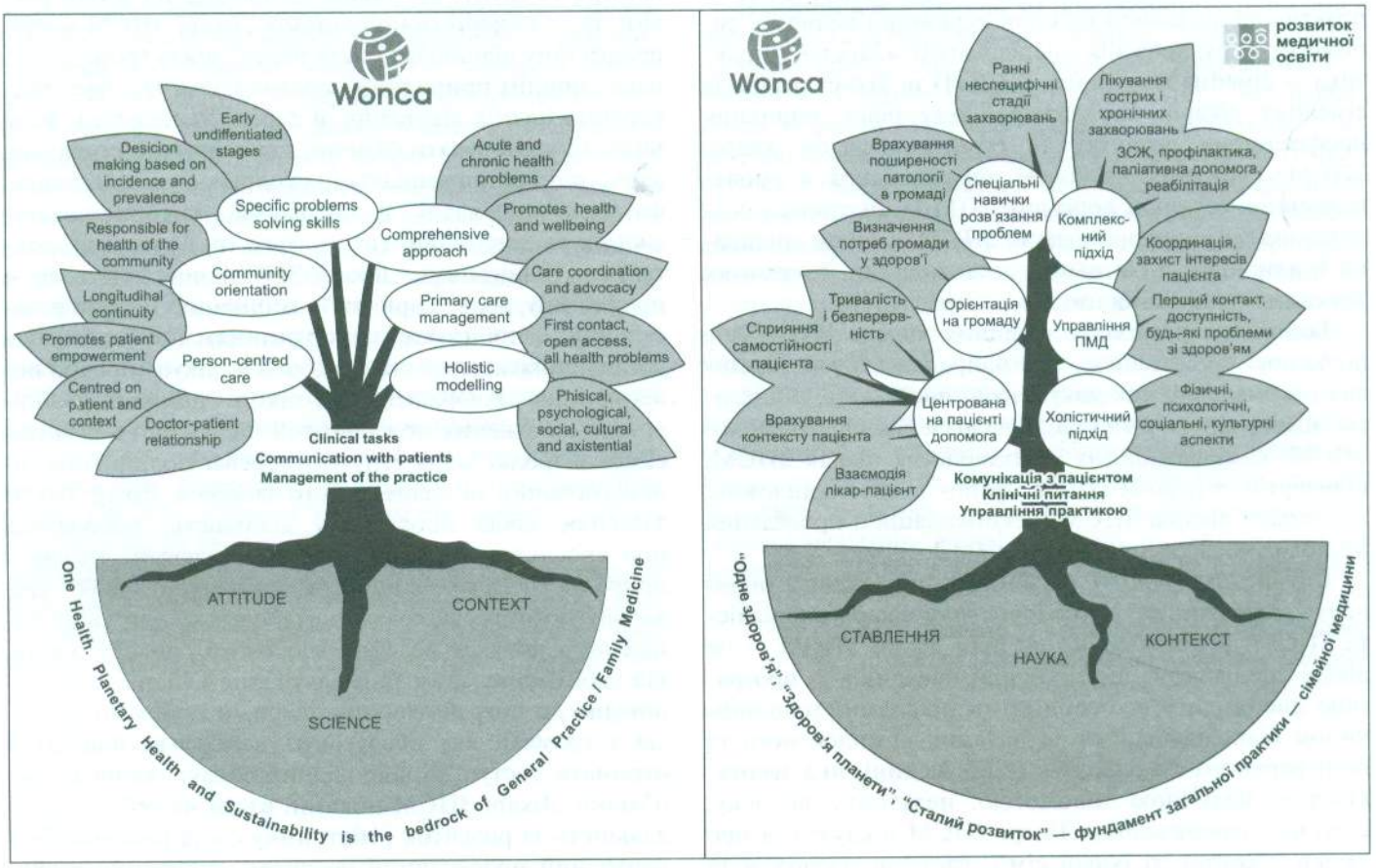

Мал. 1.1. Оновлена схема характеристик та компетентностей спеціальності «Загальна практика – сімейна медицина» WONCA Europe (2023) [2]

• Рекомендації європейського відділення Всесвітньої організації сімейних лікарів щодо кваліфікаційних вимог до науково-педагогічних працівників університетів і академічних підрозділів зі спеціальності «Загальна практика — сімейна медицина» (WONCA Europe Recommendation on Qualifications for General Practice/ Family Medicine Academic Posts in the Universities and Academic Units).

Відповідно до наведених документів запропоновано Міжнародний базовий стандарт підготовки лікарів ЗПСМ, у якому зазначено, що підготовка в інтернатурі/спеціалізації має відбуватися за послідовною системною програмою з сімейної медицини. Навчання має базуватися на практиці, у контексті, в якому нині здійснюється сімейна медицина, і передбачати особисту участь слухача в наданні медичних послуг та відповідальності за діяльність з їх надання пацієнтам у навчальних закладах. Навчальні центри повинні враховувати різноманітність пацієнтів, які спостерігаються в контексті сімейної практики в країні, взаємодіяти з громадою, якщо це доречно, та з сімейними лікарями, які беруть на себе головну роль у нагляді та навчанні. Навчання має проходити згідно з програмою, а слухач має навчатися під наглядом викладача, з регулярним оцінюванням та наданням зворотного зв'язку. Процес навчання повинен забезпечувати зростання ступеня незалежної відповідальності в міру набуття навичок, знань і досвіду.

Процес навчання має включати практичну клінічну роботу та відповідну теорію основних біомедичних, клінічних, поведінкових і соціальних наук; комунікативні навички, медичну етику; основи для прийняття клінічних рішень в первинній медичній допомозі індивідуально для кожного пацієнта; основи управління якістю, основи політики охорони здоров'я, медичної юриспруденції та управлінських дисциплін, необхідні для демонстрації професійної практики в сімейній медицині.

Умови навчання. Фундаментальною основою підготовки ефективного сімейного лікаря є його навчання на базі закладів первинної медичної допомоги, хоча додатковий досвід у закладах вторинного і третинного рівнів, особливо в тих, де сімейні лікарі надають допомогу або куди вони направляють пацієнтів, може бути дуже корисним. Принаймні 50 % часу післядипломної підготовки має бути в закладах сімейної медицини, де провідними викладачами та наставниками є сімейні лікарі.

Навчальна програма із ЗПСМ має містити такі освітні компоненти [3—9]:

— надання послуг пацієнтам у комплексі з метою зміцнення здоров'я, профілактики захворювань, гострої/невідкладної, хронічної, реабілітаційної та паліативної допомоги;

— надання медичної допомоги різному спектру пацієнтів (будь-якого віку від народження до смерті, будь-якої статі та з різноманітними проблемами, які спостерігаються в сімейній медицині), отримання досвіду роботи з адекватною кількістю пацієнтів, щоб набути різноманітних навичок у достатньому обсязі для досягнення необхідних компетентностей, що включають оцінювання, діагностику та належне лікування як терапевтичного, так і хірургічного/процедурного напрямку;

— отримання досвіду безперервного супроводу — відповідальності за групу пацієнтів, їхній стан здоров'я протягом певного часу з відповідним ставленням та встановленням стійких стосунків і постійної відданості;

— опанування навичок роботи з недиференційованими проблемами надання допомоги пацієнтам, такими як прийняття рішень в умовах невизначеності та управління багатьма змінними при мультисистемному захворюванні;

— оволодіння навичками роботи з психосоціальними та культурними аспектами охорони здоров'я за допомогою спеціального академічного програмування, а також клінічного досвіду, спрямованого на навчання в цій галузі;

— набуття комунікативних навичок загалом, зокрема спеціальних навичок проведення інтерв'ю, таких як вирішення складних питань із пацієнтами та їхніми сім'ями, донесення до пацієнтів інформації щодо невизначеності ситуації зі здоров'ям, поганих новин та здатність залучати пацієнта до прийняття рішень;

— знання та розуміння стосунків між лікарем і пацієнтом, включаючи питання відповідних кордонів і питань інтимності та динаміки влади в цих стосунках;

— належне ведення медичної документації та спілкування з іншими надавачами медичних послуг;

— знання біоетики та розуміння основи біоетики з можливістю застосовувати її в процесі прийняття клінічних рішень;

— ознайомлення з медичними правовими питаннями, що пов'язані з середовищем практики сімейної медицини;

— розуміння забезпечення якості сімейної практики з навичками оцінювання ефективності деяких аспектів допомоги, що надається лікарем особисто;

— базове розуміння громадського здоров'я, включаючи розуміння небіологічних детермінант здоров'я та їхнього впливу на пацієнтів;

— розуміння концепцій зміцнення здоров'я та профілактики захворювань зі здатністю активно брати участь у цих вимірах надання допомоги на практиці;

— знання системи охорони здоров'я, включаючи використання ресурсів громади для надання допомоги пацієнтам, де сімейний лікар виконує функції координатора такої допомоги.

Програмні результати навчання та компетентності, що набуваються в процесі завершення навчальної програми ЗПСМ (базовий стандарт), мають включати [3—9]:

• надання довгострокової орієнтованої на людину (а не на захворювання) допомоги, яка є належною, без-

печною, ефективною та милосердною для вирішення багатьох проблем зі здоров'ям у всьому спектрі — від зміцнення здоров'я та профілактики захворювань до лікування гострих і хронічних захворювань, а також реабілітації та паліативного догляду наприкінці життя;

- ведення пацієнтів з коморбідними та поліморбідними станами, що потребують одночасного управління протягом тривалого часу;
- активне сприяння добробуту пацієнтів, а також систематичні та опортуністичні підходи до профілактики та скринінгу;
- отримання медичних знань у галузі базових біомедичних, клінічних, поведінкових наук, медичної етики та медичної юриспруденції, а також застосування цих знань у догляді за пацієнтами;
- міжособистісні та комунікаційні навички, які забезпечують ефективний обмін інформацією з окремими пацієнтами та їхніми родинами і спільну роботу з іншими медичними спеціалістами, науковим товариством та громадськістю, включаючи набуття компетенцій пацієнторієнтованого догляду;
- навчання протягом усього життя, включаючи оцінювання та використання нових наукових знань для постійного оновлення і вдосконалення клінічної практики;
- виконання функції супервізора, наставника та викладача для колег, студентів-медиків та інших медичних працівників;
- здатність бути вченим, робити внесок у розвиток наукових досліджень в обраному напрямку сімейної медицини;
- професіоналізм, відданість здоров'ю пацієнтів і громади внаслідок ведення етичної клінічної практики та високих особистих стандартів поведінки, включаючи готовність визнати помилку та боротися з її наслідками;
- знання питань громадського здоров'я та політики охорони здоров'я, а також обізнаність і реагування у ширшому контексті системи охорони здоров'я, включаючи, наприклад, організацію та інтеграцію охорони здоров'я, партнерство з постачальниками та менеджерами медичних послуг, практику економічно-ефективного медичного обслуговування, економіку охорони здоров'я та розподіл ресурсів;
- здатність розуміти особливості охорони здоров'я, а також визначати та здійснювати системне вдосконалення медичної допомоги;
- здатність співпрацювати з іншими членами медичної команди, а також з пацієнтами, як окремо, так і як сім'ї;
- зацікавленість і здатність діяти як адвокат пацієнта та громади;
- орієнтація на громаду з почуттям соціальної відповідальності — розуміння стану здоров'я та потреб громади, яка обслуговується, проведення аналізу захворюваності та поширеності патологічних станів і психосоціальних проблем у суспільстві, зокрема тих, що стосуються жінок і дітей, їх врахування для розвитку та надання належних медичних послуг.

Процес навчання має забезпечувати розвиток знань, навичок та особистих якостей лікаря як експерта сімейної медицини, захисника здоров'я, комунікатора, співробітника та командного працівника, науковця, адміністратора та менеджера, а також професіонала. Слухач повинен отримати знання про наукові основи та методи сімейної медицини, а також унаслідок впливу широкого спектра відповідного клінічного/практичного досвіду в різних умовах, що відповідають сімейній медицині, ознайомитися з доказовою медициною та прийняттям критичних клінічних рішень, специфічних для надання допомоги пацієнтам на рівні сімейної медицини [8—11].

Європейські рекомендації WONCA Europe 2023 щодо кваліфікації викладачів із загальної практики — сімейної медицини в університетах та академічних підрозділах [8, 12]. ЗПСМ є особливою клінічною спеціальністю, яка викладається на всіх рівнях медичної освіти, починаючи від додипломної освіти, спеціалізованої підготовки в інтернатурі до безперервної освіти та професійного розвитку. Консультативний комітет з медичної підготовки (ACMT), консенсусний документ UEMO та директиви Європейської комісії (директива ЄС 93/16) чітко підтримують клінічну дисципліну «Загальна практика — сімейна медицина» як окрему академічну спеціальність — через викладання, дослідження, нагляд і професійний розвиток, вона спрямована на сприяння якісній медичній допомозі в контексті послуг ПМД. Академічні програми для оволодіння компетентностями лікаря ЗПСМ можуть бути адаптовані до національних умов і потреб [8, 12].

Використання клінічних і академічних назв ЗПСМ є важливим для підтримки дисципліни. Термін «професор / викладач загальної практики — сімейної медицини» використовується як окреме твердження, означає, що особа, яка займає посаду, має клінічну освіту в галузі загальної практики — сімейної медицини, часто є клінічним спеціалістом ЗПСМ. Успішне академічне середовище ЗПСМ може включати вчених з різних дисциплін, однак ключову роль відіграють головним чином лікарі з повною клінічною та академічною компетентністю з дисципліни та спеціальності ЗПСМ. Це має бути відображено в назві відповідної посади [8, 12].

Конкурс на академічні посади в галузі загальної практики — сімейної медицини за рекомендаціями WONCA Europe (2023). Оголошення щодо вакантних академічних університетських посад у галузі загальної практики — сімейної медицини мають загалом відображати наукові, освітні та комунікативні вимоги/стандарти (для професора/доцента, викладача тощо), встановлені університетами та/або національними органами. Підготовку оголошень, включаючи опис і вимоги до академічних посад за спеціальністю ЗПСМ, бажано готувати в тісній співпраці з наявними академічними під-